

«Εισαγωγή στην παρεμβατική γονιμοποίηση»

Αντωνίου Κουτσελίνη
Αντιπρύτανη Πανεπ. Αθηνών - Καθ. Ιατροδικαστικής

Στη μακραίωνη ιστορία του πολιτισμού οι τεχνολογικές πρόοδοι και ανάμεσά τους η ιατρική τεχνολογία συχνά προηγούνται των νομοθετικών και κοινωνικών αλλαγών. Ο M. Thomas, πρόεδρος της επιτροπής ηθικής της Βρετανικής Ιατρικής Εταιρείας, συχνά διακήρυττε ότι *"η ιατρική τεχνολογία τρέχει μπροστά από την ηθική"*.

Η έλλειψη νομικής ρύθμισης και η σύγχυση που συχνά επικρατεί σε θέματα ηθικής, κοινωνικής και ιατρικής δεοντολογίας αποτελεί κοινό χαρακτηριστικό όλων των νέων ιατρικών επιτεύξεων στον τομέα της αναπαραγωγής του ανθρώπου. Είναι φυσικό, επομένως, έπειτα από τις επαναστατικές αυτές αλλαγές να δημιουργούνται προβλήματα αναπροσαρμογής του ιδίου του ανθρώπου, για να μπορεί να αποδέχεται και να παρακολουθεί την εφαρμογή της σύγχρονης τεχνολογίας. Και στα μεσοδιαστήματα της προσαρμογής δημιουργείται και το νέο εκείνο δεοντολογικό, κοινωνικό και ηθικό πλαίσιο, που είναι απαραίτητο για την ελαχιστοποίηση των προβλημάτων.

Η δυσκολία μιας τέτοιας προσαρμογής, στην προκειμένη περίπτωση, διαφαίνεται από μια συνοπτική παράθεση ορισμένων θέσεων και αντιθέσεων, που συζητούνται για τις νέες μεθόδους, αυτές που έχουν ως τελικό στόχο τη γονιμοποίηση.

- Η *in vitro* γονιμοποίηση είναι ανήθικη, γιατί στην εφαρμογή της μεθόδου καταστρέφονται έμβρυα, επομένως ανθρώπινα όντα.

- Είναι ανήθικη γιατί εκθέτει το παιδί που θα γεννηθεί σε αγνώστους κινδύνους, χωρίς το ίδιο να μπορεί να δώσει τη συγκατάθεσή του.

- Είναι ανήθικη γιατί παραβιάζει την ιερότητα του γάμου και το κατάλληλο οικογενειακό περιβάλλον για να αναπτυχθεί το παιδί.

- Είναι ανήθικη γιατί η δημοσιότητα που δίνεται στη γέννηση αυτών των παιδιών, δεν επιτρέπει τη φυσιολογική τους ανάπτυξη.

- Είναι ανήθικη γιατί η τελειοποίηση της τεχνικής μπορεί να οδηγήσει στην ανάπτυξη και άλλων μεθόδων ή διαδικασιών, που μπορεί να μην είναι αποδεκτές.

- Είναι ανήθικη γιατί η επιστήμη δεν έχει το δικαίωμα να παρεμβαίνει στη φύση. Ο όρος "ανήθικη" διατυπώνεται συνεχώς και είναι μια έκφραση, μια θέση καλύτερα που έχει χρησιμοποιηθεί από τον Jones, Άγγλο ερευνητή, ο οποίος το 1982, προσπάθησε να συλλέξει και να ταξινομήσει τις υπάρχουσες στη βιβλιογραφία αντιθέσεις μέσα στις οποίες συγκεντρώνονται, ίσως, οι σημαντικότεροι ηθικοί προβληματισμοί.

Οι θέσεις και οι αντιθέσεις, από την επιχειρηματολογία των οποίων διαμορφώνονται τελικά οι κυριότεροι δεοντολογικοί κανόνες, αρχές και επιταγές, αναλύονται λεπτομερέστερα παρακάτω, με πρώτη θεώρηση ορισμένα βασικά ερωτήματα, όπως

Πότε αρχίζει η ζωή;

Έχει ατομικά δικαιώματα το έμβρυο;

Η απάντηση στα ερωτήματα αυτά αποτελεί ίσως τη βάση για την ερμηνεία των περισσοτέρων ηθικών και φιλοσοφικών προβληματισμών και τοποθετήσεων, χωρίς όμως - δυστυχώς - να υπάρχει ακόμη μέχρι σήμερα ξεκάθαρη ή μάλλον κοινά αποδεκτή απάντηση, γεγονός που φαίνεται να οφείλεται στην έλλειψη ακόμη επαρκών βιολογικών κριτηρίων.

Σημαντικός αριθμός θεολόγων, κοινωνιολόγων και επιστημόνων συμπεριφοράς του ανθρώπου υποστηρίζουν ότι η ζωή αρχίζει με την εμφύχωση ή, με άλλα λόγια, από τη στιγμή που το έμβρυο αποκτά ψυχή. Με τη διαφορά ότι δεν υπάρχει ομοφωνία για το πότε ακριβώς γίνεται η εμφύχωση αυτή. Ορισμένοι την τοποθετούν τη στιγμή της σύλληψης, άλλοι στην εμφύτευση του γονιμοποιημένου ωαρίου στη μήτρα ή στα πρώτα σκιρτήματα του εμβρύου ή αργότερα όταν το έμβρυο αποκτά ανθρώπινη μορφή ή ακόμη και στη γέννηση.

Η δική μας Ορθόδοξη Εκκλησία, χωρίς να καταγίνεται με σχολαστικές αναζητήσεις, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Μακαριώτατος Αρχιεπίσκοπος κ. Χριστόδουλος, πιστεύει ότι ήδη από τη σύλληψη υπάρχει ανθρώπινη ζωή, αξία προστασίας και τιμής. Κατά συνέπεια και η εξωσωματική σύλληψη και γονιμοποίηση επιβάλλεται να μην παραβιάζει την αρχή αυτή και όταν ακόμη από ηθική άποψη γίνεται αποδεκτή. Αλλά και η Ρωμαιοκαθολική Εκκλησία τοποθετεί την έναρξη της ζωής στη σύλληψη. Σύμφωνα με τη *"Διακήρυξη επί των προκλητών εκτρώσεων"* το 1974 από το Βατικανό *" από τη στιγμή της γονιμοποίησης του ωαρίου μια νέα ζωή αρχίζει που δεν είναι εκείνη του πατέρα ή της μητέρας"*. Και συμπληρώνει: *" δεν ανήκει στις βιολογικές επιστήμες η καθοριστική κρίση σε προβλήματα που είναι κυρίως φιλοσοφικά και ηθικά, όπως είναι η στιγμή που μια ζωή δημιουργείται ή η νομιμότητα των εκτρώσεων"*. Από την ηθική πλευρά ένα είναι βέβαιο. *Ακόμη και αν υπάρχει αμφιβολία ότι το προϊόν της σύλληψης είναι ήδη ανθρώπινο ον είναι αντικειμενικά μεγάλη αμαρτία να αποτολμήσει κανείς να θέσει σε κίνδυνο τη ζωή του* (IPPF Europe 1978).

Όσοι υποστηρίζουν την αρχή της ζωής από τη στιγμή της σύλληψης έχουν ως επιχείρημα το γεγονός ότι *"από τότε δημιουργείται ον με απόλυτα δικό του γενετικό υλικό"*. Σ' αυτούς ανήκει και ο Donna, μέλος του Αμερικανικού Κογκρέσου, που πρότεινε τροποποίηση του Αμερικανικού Συντάγματος, έτσι ώστε αυτό να δέχεται ότι η ανθρώπινη ζωή αρχίζει από τη στιγμή της σύλληψης.

Ο επίσκοπος Donald McCarthy του ερευνητικού και μορφωτικού Κέντρου Ιατρικής Ηθικής του St.Louis, όταν εκλήθη σε ακρόαση από το Κογκρέσο για το πρόβλημα των εκτρώσεων, είπε: " δεν υπάρχει άλλη απόδειξη για τη στιγμή που αρχίζει η ανθρώπινη φύση, εκτός από τη στιγμή της γονιμοποίησης". Η παραδοχή αυτή αποτελεί το υπόβαθρο εναντίον των εκτρώσεων και συγχρόνως την "πανοπλία" των ατομικών δικαιωμάτων του εμβρύου. Όπως ο ίδιος είπε: " σ' αυτά τα δικαιώματα περιλαμβάνονται το δικαίωμα του εμβρύου εναντίον της κατάψυξής του, το δικαίωμα εναντίον οποιουδήποτε πειραματισμού, το δικαίωμα εναντίον της καταστροφής και ακόμη το δικαίωμα εναντίον οποιουδήποτε τρόπου δημιουργίας του που δεν είναι αποτέλεσμα προσωπικής αλληλοπροσφοράς και συζυγικής αγάπης".

Ο ηθικολόγος Becker που ασχολήθηκε ιδιαίτερα με το ίδιο θέμα, καταφεύγει σε βιολογικά κριτήρια. Εισάγει την αρχή του "γίνεσθαι - υπάρχουν" (becoming-being) και ως σημείο έναρξης της ζωής θέτει το τέλος της φάσης της μεταμόρφωσης. Φέρει ως παράδειγμα την πεταλούδα που ονομάζεται έτσι, μόνο αφού περάσει τις διάφορες φάσεις και από αδιαφοροποίητη μάζα διαφοροποιηθεί σε πεταλούδα. Το ίδιο, υποστηρίζει, ισχύει και για τον άνθρωπο, όπου, όταν η αδιαφοροποίητη μάζα του κύηματος αποκτήσει με την ιστολογική διαφοροποίηση των διαφόρων οργάνων ανθρώπινη μορφολογία, τότε λήγει η φάση του γίνεσθαι και αρχίζει η ζωή. Βεβαίως, υπάρχουν πολλές αντιρρήσεις σ' αυτή τη θεωρητική άποψη, αφού στον άνθρωπο δεν μπορεί να καθορισθεί με ακρίβεια η λήξη της "μεταμορφωτικής" φάσης του γίνεσθαι και η αρχή του υπάρχουν. Παρά ταύτα, ο Becker ισχυρίζεται ότι, όπως και στο νόμο, έτσι και στην ηθική υπάρχουν αοριστίες.

Φιλόσοφοι και ηθικολόγοι, στην προσπάθειά τους να απλοποιήσουν την έννοια της προστασίας του ατόμου, υποστηρίζουν ότι η σύλληψη είναι γεγονός που πιστοποιείται και ως εκ τούτου οι νόμοι που γίνονται για την προστασία του πρέπει να αρχίζουν από αυτή τη στιγμή. Η αντίληψη αυτή υπονοεί ασφαλώς ότι η ζωή αρχίζει από τη σύλληψη και επομένως πριν από αυτή δεν υπάρχει ζωή. Αλλά το σπερματοζωάριο και το ωάριο δεν είναι ζωντανοί οργανισμοί; Όλοι γνωρίζουν ότι το ωάριο πριν από τη γονιμοποίηση, δια μέσου δραστικών αλλαγών ωριμάζει και μόνον έτσι μπορεί να γονιμοποιηθεί. Η γονιμοποίηση, εξάλλου, αποτελεί μια από τις φάσεις ανάπτυξης του εμβρύου και είναι ευκολότερο να καθορισθεί παρά να πιστοποιηθεί.

Υπάρχει όμως και η άποψη της "αυτονομίας" στον καθορισμό της έναρξης των δικαιωμάτων του εμβρύου. Σύμφωνα με την άποψη ορισμένων φιλοσόφων και κοινωνιολόγων, το κύημα δεν θεωρείται ότι έχει αυτονομία πριν λάβει την ανθρώπινη μορφή επειδή δεν διαθέτει "γνώση του εγώ και λογική" και επομένως δεν δικαιούται να επικαλεσθεί ανθρώπινα δικαιώματα. Οι περισσότεροι όμως επιστήμονες συμφωνούν στο ότι η ζωή είναι ένα "συνεχές", μια διαδικασία συνεχούς ανάπτυξης, που αρχίζει πριν από τη σύλληψη. Πότε λοιπόν σ' αυτό το "συνεχές" είναι η κατάλληλη εποχή, για να παρέμβει η επιστημονική τεχνολογία; Σε ποια χρονική

στιγμή είναι ηθική ή ανήθικη η θεραπεία; Έχει δικαίωμα το άτομο να θεραπευθεί σε οποιαδήποτε χρονική στιγμή της ζωής του;

Καθημερινά οι γιατροί ανταποκρίνονται στην επιτακτική ανάγκη εφαρμογής της σύγχρονης ιατρικής τεχνολογίας, τόσο για τη διάγνωση όσο και για τη θεραπεία νόσων στη διάρκεια του "συνεχούς" πριν ή αμέσως μετά τη σύλληψη. Σε ζευγάρια με πρόβλημα στειρότητας, που οφείλεται σε έλλειψη ωορρηξίας, δεν παρεμβαίνουν με την εφαρμογή ωορρηκτικών παραγόντων που αποτελούν παρεμβατικούς χειρισμούς πάνω στους γαμέτες πριν από τη σύλληψη; Δεν χορηγούν αμέσως μετά τη γονιμοποίηση θεραπευτικούς παράγοντες, για να στηρίξουν τη σύλληψη; Στη διάρκεια της εγκυμοσύνης δεν εφαρμόζονται σήμερα μέθοδοι προγεννητικής διάγνωσης (αμνιοπαρακέντηση - παρακέντηση πλακούντα - εμβρυοσκόπηση), που αποτελούν παρεμβατικούς χειρισμούς για τη ζωή του εμβρύου, ενώ δεν αμφισβητείται η διαγνωστική τους αξία, που άλλοτε σώζει ζωές και άλλοτε παρεμποδίζει τη γέννηση παιδιών με κληρονομικές ή άλλες ανωμαλίες;

Ο Howard Jones (1982), διακεκριμένος γιατρός, ειδικός στη στειρώση και πρωτοπόρος της *in vitro* γονιμοποίησης στην Αμερική, πιστεύει ότι η ζωή αποτελεί μια συνεχή διαδικασία ανάπτυξης, που αρχίζει πολύ πριν από τη σύλληψη και ότι ο καθορισμός του χρόνου για την εφαρμογή των νόμων, που προστατεύουν το άτομο, είναι αναγκαστικά αυθαίρετος. Όπως αυθαίρετη, ισχυρίζεται, είναι και η εφαρμογή νόμων από την Πολιτεία για την ηλικία δικαιώματος ψήφου, άδειας οδήγησης, φορολογικών ρυθμίσεων κ.ο.κ. Δεν υπάρχουν απλούστατα, βιολογικά κριτήρια τα οποία να διευκολύνουν τον καθορισμό του χρόνου εφαρμογής νόμων για την προστασία του ατόμου. Ισχυρίζονται πολλοί ότι το έμβρυο, εάν δεν είναι ανθρώπινο, είναι δυνητικά ανθρώπινο και η συμπεριφορά μας πρέπει να είναι ανάλογη. Στην ίδια τότε κατηγορία θα πρέπει να συμπεριληφθούν το ωάριο και το σπερματοζωάριο. Εξάλλου, όπως λέει ο Jones, το "σασί" με τις τέσσερις ρόδες του στην αρχή της συναρμολόγησής του είναι δυνητικά ένα αυτοκίνητο. Ουδείς όμως το αγοράζει μέχρις ότου συμπληρωθεί η κατασκευή του, ώστε να μπορεί να το οδηγήσει.

Ερωτηματικά εν πολλοίς αναπάντητα. Θέσεις και αντιθέσεις που διαρκώς συζητούνται, απόψεις διαφορετικές, προβλήματα που εξακολουθούν να υπάρχουν και είναι βέβαιο ότι θα εξακολουθούν να υπάρχουν για πολύ καιρό ακόμη. Και στο μεταξύ η τεχνολογία με αλματώδη πραγματικά ρυθμό προχωρεί κι έχει ήδη διαμορφώσει μια νέα κατάσταση.